

¹ Шваб Анатолій Гергійович, кандидат історичних наук, доцент
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Received November 2, 2013; Accepted November 28, 2013

Анотація. В статті проаналізовано національну структуру населення міжвоєнної Польщі. Основна увага зосереджена на особливостях проведення офіційних переписів та методиці національної ідентифікації. Висвітлено співвідношення національних груп у різних регіонах Другої Речі Посполитої та місця їх компактного проживання. Відзначено, що отримані під час переписів 1921 та 1931 рр. офіційні результати не дозволяють точно визначити чисельність кожної із національних груп. Причиною цього є, як недосконалість організації переписів, особливо першого, так і характер опитування. На думку українських і польських дослідників запровадження різних критеріїв опитування, як то мова і національність під час першого перепису, та мова і віросповідання під час другого, мали політичний підтекст та слугували збільшенню частки поляків і зменшенню частки національних меншин. Результати офіційних переписів демонструють зменшення частки національних меншин та збільшення частки поляків у всіх регіонах Польщі.

Ключові слова: національний склад населення, переписи населення Польщі, національні меншини.

Етносоціальні процеси займають особливе місце в історичних дослідженнях. Характер змін в кожній із національних груп є яскравим підтвердженням особливостей державної політики у всіх сферах суспільного життя. Не є виключенням, у даному випадку, й міжвоєнна Польща, національна політика якої впродовж всього двадцятиліття еволюціонувала в напрямку національної асиміляції. Висвітлення даної теми для нас є ключовим з огляду на дослідження державної еміграційної політики, особливості її провадження в різних регіонах Польщі та її впливу на зміни національної структури населення.

В українській історіографії ця тема спеціально не досліджувалася. Окремі публікації стосуються її лише частково, здебільшого при висвітленні різних аспектів історії західноукраїнських земель та історії Польщі. До найбільш відомих слід віднести публікації С. Маркарчука [12]. Значно багатший доробок цієї теми у польських дослідників, серед яких З. Ландау, Є. Томашевські, М. Лечик, Я. Жарновські, Я. Кенсік, Ч. Бжоза, А. Сова та ін. [1; 9; 10; 11; 14; 15; 16].

Отже, використовуючи існуючий доробок та статистичні матеріали ми ставимо собі за мету проаналізувати особливості проведення офіційних переписів населення та отримані результати; відтворити цілісну картину національної структури населення міжвоєнної Польщі із її регіональними особливостями.

Друга Річ Посполита із моменту свого проголошення була багатонаціональною державою. Значною мірою це було зумовлено приєднанням до її складу низки непольських етнічних територій, на яких більшість складали представники інших національностей.

Відновлення незалежності Польщі в листопаді 1918 р. від початку супроводжувалося міжнаціональними протиріччями, пов'язаними із визначенням її меж. У випадку із Західноукраїнською Народною Республікою вони переросли у справжню війну. Процес узгодження кордонів проходив досить складно і загострював відносини між поляками та місцевим непольським населенням. Не дивлячись на це, молодій польській дипломатії, використовуючи принципи повоєнного врегулювання міжнародних відносин, геополітичні інтереси країн переможниць та більшовицьку небезпеку зі Сходу, вдалося досягнути значного розширення кордонів новоутвореної держави.

Західний і частина північного кордону були визначені мирним договором підписаним із Німеччиною в Версалі в червні 1919 р. Остаточна приналежність до Польщі Вармії, Мазур та Повіслля була закріплена в липні 1920 р. після проведеного тут плебісциту. Доля Сльонзку також виносилася на загальне обговорення в березні 1921 р. і лише в середині 1922 р. остаточно була закріплена за Польщею. Частина східного кордону визначилася у березні 1921 р. укладанням Ризького мирного договору між Польщею та Радянською

Росією. Натомість статус Східної Галичини Паризькою конференцією був закріплений лише в 1923 р. Предметом тривалих суперечок, часто із застосуванням військової сили, було узгодження кордонів із Литвою та Чехословаччиною. Таким чином, кордони Другої Речі Посполитої визначилися після п'яти років незалежності, а з Литвою офіційно так і не були визначені [11, 67–68].

Територія польської держави у сформованих межах складала 388 600 кв. км. Біля 69 % поверхні склали землі, які до проголошення незалежності перебували у складі Росії, 20 % – Австрії, 11 % – Пруссії. З огляду на розміри, Польща була шостою країною Європи. В листопаді 1938 р. її площа збільшилася ще на близько 1 000 кв. км за рахунок приєднання відібраного у Чехословаччини Заользійського Сльонзку, що стало наслідком співпраці з гітлерівською Німеччиною [16, 479].

Національне питання впродовж всього міжвоєнного періоду було предметом особливих підходів різних урядів. Характер змін національної структури населення, соціальне, економічне і політичне становище кожної з національних меншин віддзеркалювали існуючі підходи офіційної влади у цьому питанні.

За офіційними переписами населення чисельність національних груп обліковувалася на підставі різних підходів. У 1921 р. критерієм була мова та національність, а у 1931 – мова і релігійна приналежність. У цілому слід пам'ятати, що всі дані про національну структуру населення є приблизними. Результати переписів виступали істотним аргументом в політичних суперечках і дискусіях та під час врегулювання міжнародних питань. Державна адміністрація, політичні та громадські організації здійснювали спроби впливу на мешканців іншонаціональних регіонів під час заповнення анкет перепису. Тиск здійснювався в першу чергу на населення із невизначеною національною свідомістю, які були схильні до декларування національності бажаної для влади [14, 57].

Слід також пам'ятати, що перепис 1921 р. мав багато неточностей. По-перше, він не охоплював території, які на момент перепису не входили до складу Другої Речі Посполитої. По-друге, в перші роки незалежності через східні воєводства тривав активний міграційних рух біженців та раніше евакуйованих місцевих жителів. Достовірність зібраних даних є сумнівною також через слабку організацією першого перепису та браком досвіду у задіяних до нього осіб. Непоодинокими були випадки, коли національність сприймалася тотожно громадянству. В Турківському повіті Станіславського воєводства кількість поляків виявилася в 4,5 рази більшою кількості римокатоликів. Натомість із 62 559 греко-католиків українцями було записано 54 984 особи, а із 9 608 іудеїв – євреями 2 537. Схожі випадки мали місце і на Волині [12, 124]. Тому соціальні та національні зміни слід відстежувати із врахуванням цих обставин.

У 1921 р. згідно з даними першого загального перепису населення в Польщі проживало 27 мільйонів осіб. Кількість населення швидко зростала й у 1939 р. сягала 35 000 000. Натуральний приріст населення у період 1922–1930 рр. був одним із найбільших у Європі. В роки світової економічної кризи його темпи

спали. Ця тенденція протрималася до Другої світової війни. Найвищий натуральний приріст зафіксовано в 1925 р. (18,5 на 1 000 мешканців), а найнижчий – у 1938 р. (10,7 на 1 000 мешканців) [9, 54].

Не був позбавлений вад і другий перепис. Як доконтрафакт, представники статистичного відділу визнали частину поданих звітів, головним чином із південно-східних воєводств, сфальсифікованими через підвищення кількості мешканців, які послуговувалися польською мовою. Схожі випадки були і в Волинському воєводстві. Навіть представники офіційної влади ставили під сумнів отримані там результати перепису.

Відомий львівський дослідник С. Макачук вважає використання під час перепису, як підстави національної ідентичності поруч із українською мовою, "руської" та в Поліському воєводстві "тутешньої" цілеспрямованим кроком, що дозволяло робити тенденційні висновки та ускладнювало процес національної ідентифікації.

Згідно перепису 1931 р. за мовною ознакою польською послуговувалося 68,9 % громадян (в містах – 68,3 %, в селах – 69,1 %), українською відповідно – 10,1 % (в містах – 2,2 %, в селах – 13,1 %), ідиш з гебрайською – 8,6 % (в містах – 24,3 %, в селах – 2,6 %), руською – 3,8 % (в містах – 1,1 %, в селах – 4,9 %), білоруською – 3,1 % (в містах – 0,4 %, в селах – 4,1 %), німецькою – 2,3 % (в містах – 2,6 %, в селах – 2,2 %), російською – 0,4 % (в містах – 0,6 %, в селах – 0,4 %), іншою, або неподаною – 2,8 % (в містах – 0,5 %, в селах – 3,6 %) [13, 23].

Збігнев Ландау та Єжи Томашевський, співставивши мовні дані з віросповіданням на основі даних перепису 1931 р. подають наступну національну структуру польського суспільства: поляки – 64,7 %, українці – 16 %, євреї – 9,8 %, білоруси – 6,1 %, німці – 2,4 %, росіяни – 0,4 %, литовці – 0,3 %, чехи – 0,1 %, інші – 0,2 % [10, 95]. Підставою для таких висновків було те, що вони велику кількість мешканців (63 %) Поліського воєводства, які назвали рідною мовою "тутешню" і визнавали православне віросповідання (77 %) зарахували до білорусів. Натомість до українців зарахували православних та греко-католиків, які визнали, як рідну мову українську і "руську". На нашу думку, ототожнення тутешніх у Поліському воєводстві лише з білорусами є неправомірним. Лише в Камінь-Коширському повіті, який у 1921 р. був виведений із складу Волинського та приєднаний до Поліського воєводства, 74 313 осіб назвали рідною мовою "тутешню". Таким чином, значна частина українців Поліського воєводства була зарахована до білорусів [12, 145].

Достовірне визначення національного складу міжвоєнної Польщі маломожливе не лише з огляду на недосконалість статистики, часто навмисне сфальшованої, а й подекуди через те, що в багатьох регіонах національна ідентичність населення перебувала у стадії кристалізації. Останнє було поширеним явищем на пограниччях, найчастіше у східних воєводствах, де жили поруч представники різних національностей, мов і релігій. Часто межі національного поділу проходили не тільки через географічні регіони чи місцевості, а й родини. Не були рідкістю навіть випадки, коли рідні брати декларували відмінну національну прина-

лежність. Можна згадати схожі випадки у родинах Шептицьких та Липинських.

Проте, не вдаючись у складний і суперечливий процес національної ідентифікації населення, скористаємося даними офіційної статистики та уже існуючими найбільш виваженими підрахунками відомих

польських і українських дослідників. Для виявлення загальнопольських і регіональних процесів змін, у кожній із етнічних груп буде цього достатньо.

Дані про кількість найбільших національних груп подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Національний склад Польщі у міжвоєнний період (у відсотках) [1, 120]

| Національність | 1921 р. | 1931 р. | 1938 р. | Є. Томашевський 1931 р. | Я. Жарновський 1931 р. | В. Міховіч 1931 р. |
|----------------|---------|---------|---------|----------------------------|---------------------------|-----------------------|
| Поляки | 69,0 | 68,9 | 69,0 | 64,7 | 66,0 | 66,0 |
| Українці | 14,0 | 13,9 | 13,9 | 16,0 | 15,3 | 16,2 |
| Євреї | 8,0 | 8,6 | 8,4 | 9,8 | 8,6 | 8,7 |
| Білоруси | 4,0 | 3,1 | 3,1 | 6,1 | 4,3 | 5,6 |
| Німці | 4,0 | 2,3 | 2,3 | 2,4 | 2,6 | 2,6 |
| Інші | 1,0 | 3,2 | 3,3 | 3,3 | 3,2 | 0,9 |

Як уже відзначалося, офіційні дані викликають багато сумнівів, оскільки більшість дослідників вважає завищеною кількість поляків. Натомість дослідники національних питань в цілому послуговуються власними підходами. Всі вони мають спільну думку щодо зменшення кількості поляків (до 65 – 66 %) та збільшення відсотку меншин, зокрема українців, білорусів, євреїв.

Не дивлячись на згадувані корегування та методику обрахунків національної структури Другої Речі Посполитої найбільшою групою в ній були поляки, які домінували в центральних і західних воєводствах. Згідно офіційних даних перепису 1931 р. найвищий відсоток населення, яке декларувало польську мову як рідну проживало на території Сльонзького (92,3 % загалу населення), Краківського (91,3 %) і Познаньського (90,5 %) воєводств. Найвищий відсоток поляків, що проживали в сільській місцевості був у Кельцькому воєводстві (95,7 %). Найвищий відсоток поляків, які проживали в містах був у Великопольщі [13, 23].

По іншому виглядала ситуація у східних і південно-східних воєводствах. Більші скупчення поляків знаходилися лише на Віленщині, довкола Львова і Тернополя. На решті територій поляки були лише меншиною серед українського і білоруського населення в селах та євреїв в невеликих містах і містечках. Найменше поляків було на території Поліського (14,5 %), Волинського (16,6 %) і Станіславського (22,4 %) воєводств [13, 23].

У цілому найбільша концентрація національних меншин зосереджувалася на схід від Бугу і Сяну. На цих територіях домінувало українське населення, яке завжди тут проживало. Прийшлим елементом із давньою традицією були поляки, євреї та інші дрібні етнічні групи. Саме на цих територіях відстежуються найбільші розбіжності між офіційними опублікованими даними та підрахунками дослідників даної проблематики. Характер розбіжностей відтворено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Національна структура східних воєводств згідно даних перепису 1931 р. (рідна мова) та корегованих фахівцями даних [13, 22–23; 15, 78, 116.]

| Воєводство | Населення Разом (100%) | Кореговані дані | | | | | | | | | |
|-----------------|------------------------------|-----------------|------|----------|------|----------|------|--------|------|--------|------|
| | | Поляки | | Українці | | Білоруси | | Євреї | | Інші | |
| | | Кіл-ть | % | Кіл-ть | % | Кіл-ть | % | Кіл-ть | % | Кіл-ть | % |
| Віленське | 1276,0 | 761,7 | 59,7 | 1,6 | 0,1 | 289,7 | 22,7 | 108,9 | 8,5 | 114,1 | 9,0 |
| Новогрудське | 1057,2 | 553,9 | 52,4 | 1,2 | 0,1 | 413,5 | 39,1 | 77,0 | 7,3 | 11,6 | 1,1 |
| Поліське | 1132,2 | 164,4 | 14,5 | 54,0 | 4,8 | 75,4 | 6,6 | 113,0 | 10,0 | 725,4 | 64,1 |
| Волинське | 2085,6 | 346,6 | 16,6 | 1426,9 | 68,4 | 2,4 | 0,1 | 205,5 | 9,9 | 104,2 | 5,0 |
| Львівське | 3126,3 | 1804,0 | 57,7 | 1067,1 | 34,1 | 0,2 | 0,0 | 232,9 | 7,5 | 22,1 | 0,7 |
| Тернопільське | 1600,4 | 789,1 | 49,3 | 728,2 | 45,5 | - | - | 78,9 | 4,9 | 4,2 | 0,3 |
| Станіславське | 1480,3 | 332,2 | 22,4 | 1018,9 | 66,9 | - | - | 109,4 | 7,4 | 19,8 | 1,3 |
| Разом | 11758,0 | 4751,9 | 40,4 | 4297,9 | 36,6 | 781,2 | 6,6 | 925,6 | 7,9 | 1001,4 | 8,5 |
| Кореговані дані | | | | | | | | | | | |
| Віленське | 1275,9 | 641 | 50,2 | - | - | 409 | 32,1 | 111 | 8,7 | 114,9 | 9,0 |
| Новогрудське | 1075,0 | 366 | 34,6 | - | - | 616 | 58,3 | 83 | 7,9 | 10,0 | 0,9 |
| Поліське | 1131,9 | 127 | 11,2 | 219 | 19,3 | 654 | 57,8 | 114 | 10,1 | 17,9 | 1,6 |
| Волинське | 2085,6 | 326 | 15,6 | 1445 | 69,3 | - | - | 208 | 10,0 | 106,6 | 5,1 |
| Львівське | 3127,4 | 1458 | 46,6 | 1305 | 41,7 | - | - | 342 | 7,7 | 22,4 | 0,7 |
| Тернопільське | 1600,4 | 590 | 36,9 | 872 | 54,5 | - | - | 134 | 8,4 | 4,4 | 0,2 |
| Станіславське | 1480,3 | 241 | 16,3 | 1079 | 72,9 | - | - | 140 | 9,5 | 20,3 | 1,3 |
| Разом | 11059,5 | 3749 | 33,9 | 4701 | 42,5 | 1679 | 15,2 | 1132 | 10,2 | 296,5 | 2,7 |

Другою національною групою за кількістю мешканців міжвоєнної Польщі були українці, зосереджені

на території на схід від Сяну і Бугу, Прип'яті на півночі та Дністра на Півдні. У багатьох регіонах вони

мали абсолютну перевагу, навіть за даними офіційної статистики, а з корегованими домінували в таких воєводствах, як Станіславське (73 %), Волинське (69 %), Тернопільське (55 %), Менше їх було в межах Львівського воєводства (42 %), проте це пояснюється приєднанням до Львівського воєводства 12 західногалицьких повітів, де переважали поляки. До лінії Сяну, яка була природною межею між Східною і Західною Галичиною, українці мали незаперечне домінування. Крім того, скупчення українців знаходилося в південній частині Краківського воєводства, східній Люблінського, і південних повітах Поліського. Загальна їх кількість становила 15 – 16 % загалу населення (див. табл. 2.), проте частина українських істориків вважає цей показник заниженим.

Складно провести чітку лінію поділу між українськими та білоруськими етнічними територіями, які в силу історичних обставин, у багатьох регіонах, взаємно проникали. Не викликає сумніву, що на північ від Прип'яті, за виключенням Берестейщини, найбільшою національною групою були білоруси. Проте, як і у випадку із українцями існує багато розходжень у питаннях визначення їх чисельності. В 1931 р. за існуючими підрахунками їх проживало на території Польщі близько 1 700 000 млн., що складало близько 6 % всього складу населення (див. табл. 2). За даними перепису та корегованими підрахунками поданими у таблиці 2, можемо ствердити, що найбільша кількість білорусів зосереджувалася у Новгородському (58,3 %), Поліському (57,8 %), Віленському (32,1 %) і Білостоцькому (16,4 %) воєводствах. Офіційні дані суттєво зменшували загальну кількість білорусів та їх відсоток у окремих воєводствах. Однією із причин цього був процес кристалізації національної свідомості. У 1921 р. частина мешканців цих територій окреслила свою національність як "тутешня" або місцева. Ці тенденції ще більше проявилися під час перепису 1931 р., коли критерієм була рідна мова. Визначення, котрий із вживаних місцевих діалектів можна напевно визнати білоруським, було досить складним навіть для білорусів. На багатьох територіях домінували властиві польсько-білоруські або українсько-білоруські діалекти. Як наслідок, не лише поляки, а й російські, українські й литовські політичні та громадські діячі неодноразово трактували це населення, як неусвідомлену частину свого народу.

Єврейська та німецька національні меншини згідно даних переписів територіально були більш розпорощені. Визначення чисельності німців згідно існуючої статистики утруднене низкою обставин. Відповідно до існуючих даних німці були єдиною спільнотою, яка впродовж міжвоєнного періоду постійно зменшувалася. На кінець 1918 р. на територіях, які з часом ввійшли до складу Польщі проживало близько 2 000 000 осіб німецької національності. До 1925 р. головним чином із Великопольщі та Помор'я виїхало до Веймарської республіки близько 1 000 000 німецького населення [1, 127]. Спочатку цей процес охопив політичних діячів, службовців та кваліфікованих спеціалістів, що зумовило вплив кваліфікованих спеціалістів. Одним із факторів, який вплинув на активний міграційний рух були антинімецькі виступи з боку місцевих поляків та натиск місцевої польської адмініст-

рації. В 1921 р. під час перепису вже було зареєстровано 1 100 000 німців (3,9 % загалу населення), а в 1931 р. перепис зафіксував лише 741 000 (2,3 % від загалу) [13, 22 – 23]. Правда існують розрахунки що їх кількість була дещо вищою – 821 000 (2,6 %). Ці дані викликали і викликають великі застереження німецьких дослідників, які вважають, що кількість німецького населення була значно вищою і складала від 1 000 000 до 1 500 000 [1, 128].

Відразу після закінчення війни кількість німців найбільше зменшилася у Великопольщі і на Помор'ї, а після приєднання до Польщі, і в Гірному Сльонзку. Особливо це було помітно в містах. Так в 1921 р. в Познані німецьке населення скоротилося з 47 % до 6 %, завдяки чому Познань стало найбільш польським містом. В Торуні показники зменшення склали з 68 % до 15 %, а в Бидгощі з 80 % до 27 %. В подальші роки цей процес тривав, проте не був таким показовим. Різка зміна національної структури, попри активний міграційний рух, часто була обумовлена кон'юнктурними міркуваннями місцевих німців, які з огляду безпеки приховували своє походження. В селах серед німецького населення ситуація була більш сталою, хоча і там їх число зменшувалося [13, 43].

Згідно даних 1931 р., що понад 50 % відсотків німецького населення Польщі проживало в Поморському (10,1 %), Познанському (7,4 %) і Сльонзькому (7,1 %) воєводствах де вони склали близько 9 % всього населення. Більші групи були також у Варшавському (3 %) та Лодзькому (6 %) воєводствах. В самому Лодзі та околицях проживало близько 130 000, в той час коли у всьому Поморському воєводстві 105 000. Решта німецького населення проживало в східних воєводствах, зокрема у Волинському (близько 50 000) і Станіславському (близько 20 000) [13, 22–23].

Отже, німецька національна меншина була розпорощена і в жодному регіоні не складала кількісної переваги. Лише в декількох повітах її відсоток сягав 20%. Найбільш компактно та чисельно до загальної кількості мешканців німці концентрувалися в Сеньполеньському повіті на Помор'ї (40,4 %) та Ходзьцькому повіті у Великопольщі (28,1%). Чисельну перевагу вони мали лише в Бельську (64 %) [13, 23; 4, 34; 5, 41].

Чисельну і особливу національну групу, з огляду на характер розселення та зайнятості, соціальну організацію, склали євреї. У Польщі їх нараховувалося близько 3 000 000. Визначення точних статистичних даних чисельності євреїв утруднене не менше, ніж представників інших національностей. Так, під час другого перепису населення в 1931 р. як рідну мову ідиш і гебрійську подало 2 733 000 осіб (8,6 %). Разом з тим, мейсеевизнання, котре більша частина єврейських політиків і всілякі прихильники антисемітських течій ототожнювали із національністю, визнавало 3 114 000 осіб (9,8 %) [13, 22–23.] Незалежно від того, які дані були більш наближені до об'єктивності, не викликає сумніву, що євреї за чисельністю були другою національною меншиною в країні, натомість Польща за кількістю єврейської громади посідала перше місце в Європі та друге після США в світі. В багатьох польських містах та навіть містечках прожива-

ло більше євреїв, як в деяких країнах, зокрема в Варшаві більше, ніж у цілій Палестині, в Лодзі більше, ніж у Франції, в Кракові, більше, ніж у Італії, в Тарнові більше, ніж Швейцарії, а в Новому Сончу значно більше, ніж у Швеції [1, 131].

Однією із характерних особливостей єврейської спільноти була їх замкненість. Це було зумовлено відмінністю звичаїв, релігії, мови, укладу життя. Переважна більшість польських євреїв спілкувалася щоденно власною мовою ідишем, яку ані більшість польського суспільства, ані влада не визнавали як окрему, лише, як німецький жаргон. Сепарації сприяло і моєсеєве віросповідання, яке вимагало дотримання відмінних від християн обрядів та святкування іншого дня, а серед ортодоксальних течій і поведінки, одягу, тощо.

Євреї проживали в всіх регіонах Другої Речі Посполитої проте не творили ніде більшості. Їх відсоток був мізерним у західних воєводствах та збільшувався по мірі переміщення на схід. Найвищий їх відсоток до загалу мешканців був зафіксований у Лодзькому воєводстві (14,4 %) [13, 25].

Структура розселення єврейського населення була протилежною загальнопольським тенденціям. Тоді як по всій країні домінувало сільське населення, то серед євреїв (близько 76 %) – міське. Їх найбільші скупчення виникли в п'яти великих осередках – Варшаві, Лодзі, Вільному, Кракові і Львові, де проживало разом близько 25 % польських євреїв. Основна частина єврейської громади проживала в менших містах та невеликих містечках. В багатьох із них вони складали поважний відсоток, або навіть кількісно переважали. Євреї були більшістю в Білгораї (56 %) і Томашові (54 %) Люблінського воєводства, Пінську (63 %) Поліського воєводства, Рівному (56 %) на Волині та Бродях (67 %) і Підгайцях (55 %) на Тернопілі. Найбільш єврейським містом в Польщі був Любомль (92,6 %) на Волині [6, 30; 7, 25; 8, 30; 3, 27-29].

В селах проживало близько 24 % популяції євреїв, проте вони були задіяні переважно поза сільським господарством. З праці у власних господарствах утри-

мувався мізерний відсоток (4 %). Найбільше євреїв, що проживала в селах, та найбільше єврейських рільників знаходилося в Люблінському воєводстві [2].

Територію Польщі, особливо її східну частину, заселяли більш або менш розпорошені групи представників інших національностей, які чисельно не були такими великими і разом склали близько 1 % від загалу населення країни. У східних і центральних воєводствах проживало близько 140 000 росіян. Більшість з них була задіяна в сільському господарстві. Нечисельна інтелігенція долучилася до організації громадських організацій, шкільництва і преси. Сприяла консолідації російської громади і діяльність православного духовенства.

Більш щільно, переважно у Віленському, Білостоцькому і частково Новоградському воєводствах, проживали литовці. Визначення точної їх чисельності має також певні труднощі, оскільки через римокатолицьке віросповідання, не можна застосовувати додаткового критерію релігійного визнання і виокремити їх від поляків. В силу раніше наведених аргументів таких випадків було чимало. За даними перепису 1931 р. литовці нараховували близько 82 000, проте дослідники цього питання відзначають, що ці дані значно занижені [2]. Литовці в переважній більшості проживали в сільській місцевості (близько 96 %) і жили із сільського господарства.

Менше суспільних конфліктів виникало довкола чеської громади, яка нараховувало близько 38 000. До певної міри це пояснювалося її малочисельністю та тим, що передісторія її появи на території міжвоєнної Польщі не була пов'язана із конфліктом довкола встановлення кордонів. Найбільше їх проживало на Волині (близько 31 000) та Лодзі (біля 4 000). На Волині вони були презентовані виключно сільським населенням [2].

Інші невеликі національні групи, такі, як словаки, цигани, караїми, татари та вірмени жили малочисельними та розпорошеними громадами здебільшого в східних та центральних воєводствах.

ЛІТЕРАТУРА

(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Brzoza Cz., Sowa A. Historia Polski 1918 – 1945 / Cz. Brzozora, A. Sowa. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006. – 754 s.
2. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9. XII. 1931 r.: Mieszkania i gospodarstwo domowe. Ludność i stosunki zawodowe. Polska (Dane skrócone) / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. – Warszawa, 1937. – Seria C. – Zeszyt 62. – 369 s.
3. Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9. XII 1931 r.: Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: województwo wołyńskie / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. – Warszawa, 1938. – Seria C. – Zeszyt 70. – 329 s.
4. Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII.1931 r.: Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: województwo pomorskie / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. – Warszawa, 1938. – Seria C. – Zeszyt 75. – 384 s.
5. Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9. XII 1931 r.: Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: województwo poznańskie bez miasta Poznania / Główny
- Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. – Warszawa, 1938. – Seria C. – Zeszyt 76. – 500 s.
6. Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9. XII 1931 r.: Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: województwo lubelskie / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. – Warszawa, 1938. – Seria C. – Zeszyt 85. – 394 s.
7. Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9. XII 1931 r.: Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: województwo poleskie / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. – Warszawa, 1938. – Seria C. – Zeszyt 87. – 280 s.
8. Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9. XII 1931 r.: Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: województwo tarnopolskie / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. – Warszawa, 1938. – Seria C. – Zeszyt 78. – 300 s.
9. Kęsik J. Struktura narodowościowa województwa wołyńskiego w latach 1931–1939 [pod reakcją Stanisława Ciesielskiego] / J. Kęsik / Przemiany narodowościowe na Kresach

Wschodnich II Rzeczypospolitej. 1931 – 1948. – Toruń, 2007. – S.53 – 92.

10. Landau Z., Tomaszewski J. Robotnicy przemysłowi w Polsce: Materialne warunki bytu. 1918 – 1939 / Landau Z. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1971. – 760 s.

11. Leczyk M. Oblicze społeczno-polityczne Drugiej Rzeczypospolitej / M. Leszyk. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1988. – 505 s.

12. Макарчук С.А. Етносоціальне розвитиє и національніє отношенія на западно-українських землях в період імперіалізма / С.А. Макарчук. – Львов: Вища школа, 1983. – 254 с.

Makarchuk S.A. Etnosotsial'noye razvitiye i natsional'nyye otnosheniya na zapadno-ukrainskikh zemlyakh v period im-

perializma [Ethnosocial development and ethnic relations on the western Ukrainian lands in the period of imperialism]/ C.A. Makarchuk. – L'vov: Vishcha shkola, 1983. – 254 s.

13. Mały Rocznik Statystyczny. – 1939. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny RP, 1939. – 425 s.

14. Tomaszewski J., Landau Z. Polska w Europie i Świecie. 1918 – 1939 / J. Tomaszewski, Z. Landau. – Warszawa: TRIO, 2005. – 335 s.

15. Tomaszewski J. Rzeczpospolita wielu narodów / J. Tomaszewski. – Warszawa : TRIO, 1985. – 285 s.

16. Zientara B., Maćzak A., Ihnatowicz I., Landau Z. Dzieje gospodarcze Polski do roku 1939 / B. Zientara i in. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1988. – 551 s.

Shvab A. Regional peculiarities of the national structure of the Polish interwar population

Abstract. National structure of the Polish interwar population is analyzed in the article. The main attention is paid on the peculiarities of the official census and the methodology of the national identification. It is highlighted the relation between national groups in the different regions of Poland (1918-1939) and the places of their compact residence. It is determined that received official results during the census in 1921 and 1931 don't allow defining the exact number of each national group. The reason of it all is the imperfection of the census organization, especially the first one, the same as a character of the survey. Ukrainian and Polish researchers think that the establishment of the different criterions of the survey, such as language and nationality during the first census, language and religion during the second one had a political covert sense and provoked the increase of a part of the Polish population and decrease of the national minorities. The results of the official census demonstrate the decrease of a part of the national minorities and the increase of a part of the Polish population in all the regions of Poland.

Keywords: *the national complement of the population, census of the Polish population, national minorities.*

Шваб А. Региональные особенности национальной структуры населения межвоенной Польши

Аннотация. В статье проанализировано национальную структуру населения межвоенной Польши. Основное внимание сосредоточено на особенностях проведения официальных переписей и методике национальной идентификации. Освещены соотношение национальных групп в разных регионах Второй Речи Посполитой и места их компактного проживания. Отмечено, что полученные в ходе переписей 1921 и 1931 официальные результаты не позволяют точно определить численность каждой из национальных групп. Причиной этого является как несовершенство организации переписей, особенно первого, так и характер опроса. По мнению и украинских и польских исследователей введения различных критериев опроса как язык и национальность при первой переписи, и язык и вероисповедания во время второго имеют политический подтекст и служили увеличению доли поляков и уменьшению национальных меньшинств. Результаты официальных переписей демонстрируют уменьшение доли национальных меньшинств и увеличение доли поляков во всех регионах Польши.

Ключевые слова: *национальный состав населения, переписи населения Польши, национальные меньшинства.*